

Tengercsepp

AFORIZMÁK, GONDOLATI FUTAMOK, ÍRÓI NOTESZLAPOK

FIATALSÁG

Úgy bizony: „A fiatalságé a jövő:!”

Csak várja ki, övé lesz a jelen is. Legkésőbb, mire megvénül.

*

Azt mondja a kotlós a fecskének:

Én nem tudok neked repülni?!... Még a tojásban csipogtál, amikor én már a kasra szálltam!

*

Sex horas dormire satest iuvenique senique — Aludni hat óra elég fiatalnak, öregnek.

Álmodni elég-e?

*

Mi a véleménye a mai ifjúságról? — szapora kérdés az anketokon, más hangszúllyal, várapozással teszik fel a húsz alatti, mással az ötven fölötti kérdezők.

Keresztbe akad a nyelvemen a szó. Mert lássuk csak:

A mai ifjúság: a holnapi nép. A holnapi magyarság, szocializmus; a holnapi felnöött társadalom.

Ott nevelkednek benne a holnap legkiválóbb alkotói, tudósai, művészei, legderekkabb munkásai. És ott nevelkednek benne a holnapi munkakerülők, naplopók, ingyenélők, szélhámosok.

Magában dajkálja a mai ifjúság a holnapi kiművelt főket és elhülyült alkoholistákat, a társadalom jövendő eltartóit és kitarottjait; a holnapi zsványokat, rablógyilkosokat áldozataikkal s bírálkkal együtt; a holnapi igazakat és hazudozókat, kóklereket és szerény alkotókat, tisztés édesanyákat és markecoló éjjeli pillangókat.

És igen, a mai ifjúságban már ott vannak a holnapok fáklavivői és fákllyaoltogatói, jövendő mártírok és hóhérok. Akik a legnehezebb helyzetben is vállalják a közös sorsot a néppel, azok is, akik bármely pillanatban készek elhagyni egy tál lencséért a népüket, azok is; holnapi hazafiak, holnapi hazaárulók.

Egyszóval: a mai ifjúságban már ött csirázik a magyarság, a szocializmus minden holnapi reménysége, minden holnapi veszedelmével együtt.

Mi tehát a véleményem a „mai ifjúságról” — ez itt a kérdés.

*

A „mai ifjúság” fogalmából rendre elsikkad a lényeg: mennyi ebből a *holnapi emberség*?

*

Világjelenség: változóban a kamaszkor tünetei. A hajdani hazug pózokat is új hazug pózok váltják fel; ma ott a legszaporábbak, ahol a leghangosabb jelszó — az őszinteség.

*

Az ember legválságosabb korszaka nem a kamasz érzelmi-testi megpróbáltatása, amikor ösztön és tudat mesgyéjén téblábol, hanem az a pár esztendő, ami utána következik. Amikor leginkább hiszi az ember, hogy magára talált, lehet, épp akkor veszti el végleg önmagát.

Amolyan se ki, se be állapot ez. Felemás állapot.

A legveszedelmesebb életkor. Tiszteletre érdemes tekintély már nincs, tapasztalat még nincs, sürgősen felnőtte kellene válni. *Valakivé*, s a sietségben csak a felszínig lát el, az üres pózok, a szánalmas utánzatok, a vásári divatok, mániák, a viszketeges kóklerkedés legtermékenyebb éveit ezek. Kései kamaszkor, de már a kamasz érzelmi válságai és fel-felbuzgó lirája nélkül, mert ezentájt már a cinizmus a sikk.

Ki hogy vészeli át. Többnyire itt dől el, kiből lesz tucatember, kiből egyéniség.

*

Delejes légkör ez, szín, szag és íz nélküli kéjgáz.

Észre sem veszed, és már nem te vagy te, a szándékod, az akaratod már nem a tiéd, a tetteidben, a viselkedésedben már semmi eredeti, sőt akkor vagy a legkevésbé eredeti, amikor a leginkább kérkedsz vele. Ahogy a divatot, a mindenkori legújabbat hajszolja a tucatember: persze hogy lázasan hajszolja, hiszen ki akar végre törni a tucatemberek nyájából, és persze hogy ebben a hajszában válik belőle a legtucatabb tucat.

*

Fiatalok, már csak sikkből is, tagadni szokták, hogy eszményeik volnának s hogy bárkit is utánoznának. Meglehet, az utánzás valóban öntudatlan, oly igen *azonosult* már a médium a mintával, hogy a legsajátabb ügyének érzi, milyen képeket rak ki ágya fölé a falra, milyen lemezeket, magnószalagokat, könyveket, képeslapokat gyűjt, milyen társasághoz, viselkedéshez, szemlélethez, divathoz vonzódik, miken ábrándozik, miért rajong.

Utánzások nélkül emberré válni annyi volna, mint házat emelni — építőanyag nélkül. De, mert megállapodott, békés viszonyok közt Zrínyit, Rákócziát, Che Guevarát, forradalmárokat, szabadsághősöket nemigen lehet utánozni, Bolyait, Bartókat, Einsteint, a tudomány, a művészet — vagy akár a sport — nagyjait csak évtizedes kényelmetlenségek, erőfeszítések, küzdelmek árán lehet, marad tehát eszménynek, tömegétkeztetésre alkalmasnak, a *könnyen utánozható*.

Azonosulni végtére lehet már a ruha- és hajviselettel is, eltanulható mozdulatokkal, viselkedéssel, szemlélettel, ízléssel, s a szabadság, a modernség, az őszinteség könnyen ismételtgethető szólamaival. S ez a formai, felületi eszményvilág az *azonosulásnak* ugyanazt a magával ragadó élményét adja,

mint az a másik, amely élethossziglan munkát, küzdelmet, áldozatot követel! Már hogyne volna a tömegvonzása milliószor erősebb — *ellenállhatatlan*.

*

Párvalasztás, pályaválasztás — a két legfontosabb döntés, mely az ember sorsára, egész életére kihat.

Voltaképp a saját életéről kell döntenie — féléretten és még tapasztalatlanul.

S ami a legfájdalmasabb ebben a döntésben: az iszonyú mértékű lemondás: egyéb csábító pályákról, hivatásokról és *minden más* lehetséges párról. Lemondás a határtalan TELJESSÉGRŐL, megalkudni a cellaszűkre behatárolt *lehetésgessel*.

Mert aki erre a lemondásra nem képes, az nemcsak a teljességet, de a lehetőséget is elveszti.

*

Történelmi tapasztalat: a fiatalok sokkal nehezebben alkudnak meg, mint az öregek. Így azután a fiatalságnak épp a legjavát pusztítja, irtja, nyomorítja a fordított kiválasztás — a kontraszelekció —, az öregek pedig talán utolsó éveikben gyalázzák meg azokat az eszményeket, amelyekért az életüket végigküzdötték.

Fordított sorrend volna jobb: a fiatal időlegesen megalkuszik, hogy túlélhesse azt, akivel meg kell alkudnia. Az öreg pedig ne alkudozzon már, ha az életét veszítené, azzal sem veszíthet sokat.

*

Húsz éve táján minden valamirevaló fiatalnak éreznie kell: ez nem mehet így tovább! S ahol legközelebb éri, beleakaszódik a világba, és nekizuhan, hogy az egészet kifordítsa a sarkából.

Csak hogy a világ nemigen mozdul.

Ki meddig bírja aztán a veselkedést; harminc felé szokás abbahagyni.

Ám a mi nemzedékünknek csodálatos élményben volt része húsz éve táján: alig a vállát nekifeszítette, máris fordult egyet a világ. (Egyszer tovább is a kelleténél, másszor visszabillent, és megnyomta a rugaszkodókat.)

Fordult volna anélkül is?

Lehet, valóban érzéki csalódás; a pendelyes kislegény is meg van győződve róla, hogy ő dobta fel a zsákot az apja vállára...

Mindegy, mennyi benne a csalódás. Maga az *élmény* valóságos, és egész életre szól: csak taszítani kell egyet a világon — és *fordul!*

Azóta sem tudunk leszokni a nekirugaszkodásról.

*

Volt egyszer egy olyan kor, amelyben mi voltunk fiatalok. Nem éreztük, milyen az, miből áll az, miért jó az, hogy fiatalok vagyunk. Mi sem éreztük, minthogy jelenvaló fiatalságát senki sem érzi: milyen is az valójában, hogy ő most nagyfiú, most nagylány, hogy minden sejtje szomjas az életre, a szépre, az ismeretlenre, s hogy milyen más ez és mennyire más ez, mint később akármikor — ezt csak az emlékek bepárásodó visszapillantó tükrén át fedezi fel az ember: a távolodót, a visszahozhatatlant.

Volt egyszer egy olyan kor, amelyben odatartottuk hamvas-fiatal, szép

arcunkat a tavaszi fényes szellőknek. De a cirógatásukat nem éreztük akkor, csak az emlékekben éreztük meg később ezt a cirógatást, s így is melegített; mélysően éles, könnyeket maró böjti szelek vágtak már akkor az arcunkba.

Volt egyszer egy olyan kor, amelyben mi voltunk fiatalok, de az a kor nem jön el már soha, amelyben az öregek mi leszünk, mindannyian együtt mi, áradó sorokban együtt indulók. Széthulltak a sorok, évről évre ritkul a menet — elülnek a fényes szellők, lassan végleg elülnek.

ÉRTÉKREND

Nappal is ott vannak a csillagok az égen, noha senmmi szükség rájuk.

*

Nemzetgazdasági érdek? Mint a szocialista értékrend csúcsa?

Azon a cimen, hogy nemzetgazdasági érdek, minden nyugdíjast föl lehetne akasztani.

*

Gondoljuk csak el, hol kezdtük mi, idősebbek, a *skálát*. A háború jóvoltából valahol a szakadt nadrágnál, a tátogó bakancsnál, a ragacos fekete kenyérnél. És az első sikerélményeink közé tartozott, amikor folt került a szakadt nadrágra, flekk a bakancsra, valami zsírzó a fekete kenyérre. És ki tudná ma már leltárba venni, hány állomása volt — apró kis örömökből, kielégülésekben, „sikerélményekben” — annak az útnak, amelyen százezrek jutottak el a hajdani tátogó bakancstól a mai Trabantig... családi házig, öröklakásig, üdülőtelekig.

Nem volt előttünk a magyar történelemnek olyan nemzedéke, amely ennyi változtatban s ilyen hihetetlenül *széles skálában* élt volna le harmincharmincöt évet az életéből.

Vajon a mai gyerekek, ha a szüleik által elért szintről indulnak, meddig bővíthetik a *skálát*? Van-e annyi lépcsője az elérhető *javaknak* a Trabant után, mint amennyi volt a tátogó bakancstól a Trabantig? A szapora sült csirke után, mint amennyi volt a ragacos kenyértől a sült csirkéig?

Szükségszerűnek látszik a történelmi váltás: a viszonylagos anyagi jólét talaján már csak az az élet gazdagodhat, amely *a szellem, a gondolat, az érzelmek, a hivatás, az alkotás csúcspontjai felé nyitja meg a skálát*.

*

Légy ura a pénznek, ha nem akarsz szolgája lenni.

*

Figyelmet érdemel, hogy az élet legnagyobb értékei csakis ingyen kaphatók; pénzért — akármilyen sok pénzért — csupán silány utánzataikat, hamisítványait lehet beszerezni.

Az igazi szerelmet, az igazi szeretetet, az igazi barátságot csakis ingyen adják, ingyen kapják.

Olyanok, akiknek hiányoznak az ingyenes eredetiben, vagyonokat hajlandók fizetni piaci hamisítványaikért is.

*

Még a pótlékok is kelendők, az ipari méreteken termelt és tömegétkeztetésre szánt póthitek, pótmozgalmak, pótforradalmak. Szerelempótlékok, barátságpótlékok, eszményképpótlékok, a közösségi együvértartozás pótlékai. Csakhogy az ilyen pótlékok az eredeti értékek iránti éhséget és szomjúságot alig csillapítják.

*

Szatócsnak is rossz az olyan, aki minden értékét kirakatban szereti mutogatni.

Kivált, ha minden értéke el is fér a kirakatban.

*

Aki meg nem alukvónak vallja magát, az mind hazug.

Csak a kisebb értékek feláldozásával lehet megtartani a nagyobbakat, némi csorbával. Ritkán csorbíthatatlanul.

Ezt mindenki tudja, már az ösztönei tudják, s akár fontolgtatás nélkül is így cselekszik. A különbség csupán az, adott esetben ki mit tart megőrzendő nagyobb értéknek, amelyről nem alkuszik. S mit eladhatónak, feláldozhatónak.

*

Ha az igényekből indulunk ki — méghozzá a hazai valóságtól elrugaszkodott, „világszínvonalú” igényekből, ha emez anyagi, civilizatorikus igények teljesülése az értékrend csúcspontja, akkor a gyerek — gyerekek! — vállalása minden elgondolható korban az efféle értékrend-hierarchia legaljára szorul, minthogy minden elképzelhető helyzetben kényelmetlenségekkel, áldozatokkal, kockázatokkal, felelősséggel jár.

Még akkor is, ha a szülők igényei nem nőnek a hazai átlag fölé. Még akkor is, ha többletköltségeiket a jelenlegi 20—25 százalék helyett teljes egészében megtérítené a társadalom.

*

A jogot, az igazságot az ember alkotja, és pedig „történelmi kategória” minőségében, a korszellem alapján. Ám az élet természeti törvénye nincs alárendelve semmiféle korszellemnek — az élet folyamatossága a legmagasabb rendű törvény.

A sorrendiség nyilvánvaló: az alaptörvényhez kell igazítani, a társadalmi lét elemi érdekeivel összhangba hozni a jogrendet, az igazságeszményt.

Ez az értékrend a természettől való. Megsértése, felborítása végveszélybe hoz minden emberi-társadalmi értéket is.

*

Lapszélre:

Számtalan nap ragyog az Űrben, de a mi kertjeinkben csak egynek nyílik az almavirág.

*

Az ember sok, nagyon fontos dolgát, talán a legfontosabbakat, semmibe veszi, mint a levegőt — család, haza, fiatalság, egészség, szabadság, becsület —, csak akkor becsüljük már, ha fogyóban, ha távolodóban, ha hiányozni kezd.

S ha már elveszítettük, csak akkor értéke szerint.

*

Minden nagy eszmeáramlat — koreszme — azzal kezdi hódítását: új érték-rangsort alakít ki a közgondolkodásban. A többi már szervezés-szervezkedés.

Évszázados félreértések, rossz irányú társadalmi mozgások jönnek létre és hódítanak hibás érték-rangsorok alapján.

*

Értékrendi zavarok?

Végtére a humanista póz, az álságos emberiség is jobb az őszinte állatiasságnál, az álszemérem, a prudéria is a mocskos gátlástalanságnál, a salangos hazaszeretet is a hazaárulásnál, az igazság elhallgatása is a cinikus hazudozásnál stb. stb.

Arról nem szólva, hogy igaz emberiség is van, tiszta szemérem, őszinte hazaszeretet. Csak a teljes lealjasodás tagadja az ilyen tisztaságot, őszinteséget, e tagadás révén igyekszik felkapaszkodni az emberi értékrendek legfenekéről.

*

A magasabb rendű örömök nem kopnak; lehetséges, épp attól magasabbrendűek, hogy nem kopnak. A tavalyi slágert már alig élvezzi az ember, a tízévest lemosolyogja. A klasszikus zene meg évről évre szépül; a népdal is annál szebb, minél régebbi. Az igazi érték a használattól csak szebben ragyog.

*

Meglehet, az embert nem a siker méri, amit elért, hanem az a cél, amit csak megközelített, noha megpróbált elérni, teljes erőbedobással. Meglehet, a próbálkozás több az eredményénél, a lehetetlen vállalkozás sikertelensége is a könnyű sikernél — valamilyen szempontból több.

*

Sohasem a célszalag a cél.

*

Mindig voltak szertelenek — „szabálytalanok” — szerelemben, házasságban, evés-ivásban, életmódban, viselkedésben stb., és bizonyára lesznek is. Egészséges társadalomban a járulékos szabálytalanság meglehető, a biztosító szelep: az egészséges önvédelmi reflexek folyamatos ingere, próbája.

A mindenestül szabályos társadalom — agyrém.

Am napjainkban vészes folyamatnak vagyunk tanúi: a „szabálytalan” a törvény rangjára, státuszára tör; az „őszinteség”, a „modernség”, a „haladás” szólamaival manipulálja a közvéleményt, és igyekszik megszerezni a többségi túlsúlyt, tekintélyt.

Önmagát megsemmisítendő? Akár a társadalommal együtt?

Mi másat hozhat a törvényesített törvénytelen, a szabálytalan avatott szabálytalan?

*

A bélyeggyűjtőt — és kiket még? — nem maga a *van* boldogítja, hanem az, hogy: *nincsen másnak*.

*

Az *érték* a társadalomban a világítótorony.

Vagy még annál is több. Az uralkodó értékrend a mágneses erőter olyan pólusa, amelynek a hatása elől senki sem vonhatja ki magát. Közvetlenül vagy közvetve, nyíltan vagy rejtetten minden tömegmozgásra meghatározó erővel hat, de az egyének közül is csak kevesen szabadulhatnak a vonzásköréből, és csak próbátévő erőfeszítésekkel szabadulhatnak.

Konzolidált társadalom szerkezete, rétegződése, „affinitása” szükségképpen plurális, azaz: ilyen-olyan fényerővel, ilyen-olyan hatósugárral minden égtáj felől szüntelenül villognak ilyen-olyan magasságokba emelt világítótoronyai.

*

Gyűlölni a férget — ez nem méltó életprogram.

Legfeljebb egy másik féregnek.

SARKCSILLAG

A nép a történelem nagy egyéniségeiben éli ki eszmény iránti vágyát: *önmaga legjobbnak tartott tulajdonságait, legszebb akarásait tiszteli bennük*.

*

Szép, szép: lobogni, mint a fáklya.

Bár — nem egészséges.

*

Az életet formáló eszmények java igenis *romantikus*: épp azáltal biztos útbaigazító, mert — elérhetetlen.

Mint a Sarkcsillag.

Hiszen, ha elérné valami mesebeli világúrvándor — úr-Odüsszeusz —, nyomban új tájolási pontot kellene keresnie, új, még elérhetlenebb messzi fényt. Mert az, amit egyszer már elértünk, nem lehet továbbra is haladásunk irányjelzője.

Jogos eszmény, bizony, a beválthatatlan címletű.

*

Olvasom az okos tanácsot: „elérhető” eszményeket kell adni az embereknek, az ifjúságnak.

Vajon a tengerjáró hajósnak miért a Sarkcsillag a tájolási pont? Miért nem a hajó orra?

Holott az — elérhető. Gyalog.

*

Milliószorta messzebbre látunk sötétben, mint világosan.

Ki látja fényes nappal a csillagokat?

*

Miért nem vesszük észre a szépet, a legszebbet közlől, csak messziről?

Elérhetetlen messziről.

*

Gyalázni, kicsúfolni, gúnyolni valakinek az anyját, a szerelmét, a hazáját, a hitét — életveszélyes volt ez valamikor. Vért kívánt. — Ma már a sértettek nem rántanak kardot, nem ragadnak baltát, még az öklüket sem igen koptatják. Az ingerlékenyebbek legfeljebb is továbblapoznak, becsukják a könyvet, elzárják a tévét, a rádiót. De a nagy többség megszokja lassacskán az új stílust, és már mulatni is tud azon — ki teli szájjal, ki keserű szájjal —, ami miatt nagyanyái még felháborodtak, nagyapái kést rántottak volna. Idomulva korához, amely arra neveli, hogy nem kell az ilyesmit „mellre szívni”, a civilizált ember számára semmi sem tabu.

Mínthogy már semmi sem szent.

*

A bátorságnak, a vakmerőségnek, a hősiességnek, az önfeláldozásnak nem ugyanaz a társadalmi értéke bármely helyzetben, a barikád bármelyik oldalán.

Életet kockáztatani lehet a fuldokló kimentése közben is, meg az országúton is, gyorshajtással.

Elmélyült tudományos kutatómunka célja lehet rákellenes gyógyszer felfedezése is — tömegpusztító kórokozók kitenyésztése is, baktériumháborúhoz.

*

Nagy kérdés: az eszményvilág, a beállítódás s az ebben gyökerező törekvések — a valóságos érdekek (pillanatnyi, távlatiak) — hogyan fedik egymást, mennyire párhuzamosak? Illetve keresztezik-e egymást? Az egymást fedők fölerősödnek, a kereszteződőket gyengíti vagy kioltja az *interferencia*. A magánéletben különösen sok a példa minden változatra.

Az ember képes rá, hogy saját valóságos érdekeivel szemben küzdje végig az életét — ha beállítódása, szenvedélyei erre kényszerítik. Fordítva ez csak részben áll: a beállítódás, az eszme, a meggyőződés ellenében a cselekvései nem *akaratlagosak*, inkább csak sodródás ez, a szenvedélyek, a pillanatnyi érdekek árjában, a jellemgyengék sodródása.

*

Volna egy olyan *embervédelmi liga*, amelyet szívesen megalapítanék. Védené a nőt a feministák ellen, a gyerekeket agyonszerető szülei ellen, a nemzetet a sovíniszták ellen, az emberiséget a kozmopoliták ellen, a szocializmust a szektás forradalmárok ellen. És általában: az irodalmat, a művészetet a sznobokkal szemben, a gondolat szabadságát a kóklerekkel szemben, a szellem európaiságát a modernkedőkkel szemben, a sportot az elvakult drukkerekkel szemben, az egészséget a gyógyszerhabzsolókkal, a munkakedvet elfogult pre-mizálásokkal, a vezető emberek tekintélyét a főúri reprezentációval szemben, a szerelmet a szexuális „forradalommal” szemben...

*

Messiás természet. Nem élhet úgy, hogy mindennap meg ne haljon valakiért.

*

„Az áldozat nem volt hiábavaló.”

Hiszen épp azért válik a vérhullás idővel sztereotíp szónoki fordulattá. A kínhalál keddről péntekre feladható történelmi leckévé — vizsgakérdéssé, érettségi tétellé —, éppen, mert nem volt hiábavaló.

Bizonyítéka, lám, annak, hogy „nem volt hiábavaló az áldozat”: semmi sem szorít ma arra, hogy el ne felejtjük.

*

Deheroizáljunk? Dezilluzionáljunk?

A higiénia nagyságrendi fogalom is. Ezerszeres nagyítással ugyanaz a tisztaság — igen viszonylagos.

*

Aki az életét tette fel az ügyre, keveset törődik azzal, hogy az inggallérja a tusakodásban tiszta maradjon. Elég, ha a keze tiszta marad.

*

Egy ifjúságpolitikai *koncepció* margójára:

Egy szoknya... egy zászló... egy szoknya... egy zászló.

Ösztönvilágunk millió évvel idősebb, mint a tudati. Vajon ez az oka annak, hogy a kultúrturnmixot alkotó eszmék súlya, *értékrendje* észrevétlen *helyet cserél?*

Emeljük meg a szoknyát, emeljük meg a zászlót — ki hová figyel?

*

Könnyű a legnagyobbaknak. .

Napóleon? Ő már megengedheti magának, hogy kevély legyen és hiú. Nemcsak megbocsátják — elvárják tőle az emberek.

Tolsztoj? Ő még sokkal többet megengedhet magának: szerény lehet s őszintén puritán.

*

Többnyire nem a Jó ködös, megfoghatatlan eszményének a követése — a csodaszarvas üldözése — a helyes program, hanem a leküzdése a mindig konkrét és nagyon is szorongató Rossznak.

*

Két tájolási pont kell a hajósnak, hogy meghatározhassa helyét a tengeren.

Ugyanígy a társadalomban is két tájolási pont szükséges az eligazodáshoz: a kor valósága és a kor igaza.

*

Dunát lehetne rekeszteni a szenvedésekkel: mi az élet értelme? A NAGY-NAGY KÉRDÉS, amelyre, ugye, még senki sem válaszolt.

Mi értelme volna annak, ha nem volna — vagy kipusztulna — a felsőbbrendű élet? — fordítsuk meg így a kérdést.

Mert ha annak — úgy tetszik — nem volna indokolható értelme, akkor, természetesen, ez már önmagában is értelmet ad az életnek, fenntartásának, átörökítésének. Lévén az ellenpólusán a teljes nihil, a teljes értelmetlenség.

Továbbmenve: ha az életnek értelme van, akkor egyben célja sem vitatható, mégpedig mindennél fontosabb célja: fenntartani, ápolni, nemesíteni, gazdagítani.

Mi az élet értelme?

Semmi több, de az mindenestül, amennyire átörökítette, s amennyivel gazdagította az emberi világot. S amit nem lehet vele együtt eltemetni.

SALLÓ ISTVÁN FARAGVÁNYA: FÁKLYALÁNG